

Crisis in de Kivus

Human Rights Watch, discours en seksueel geweld in Noord-Kivu

Student: Alies Jansen (E.jansen@uu.nl)

Studentnummer: 4138228

Docent: Drs. Thijs B. Bouwknecht

Opleiding: Bachelor Geschiedenis

Groep: Werkgroep 4

Datum: 13 januari 2017

Aantal woorden: 8531

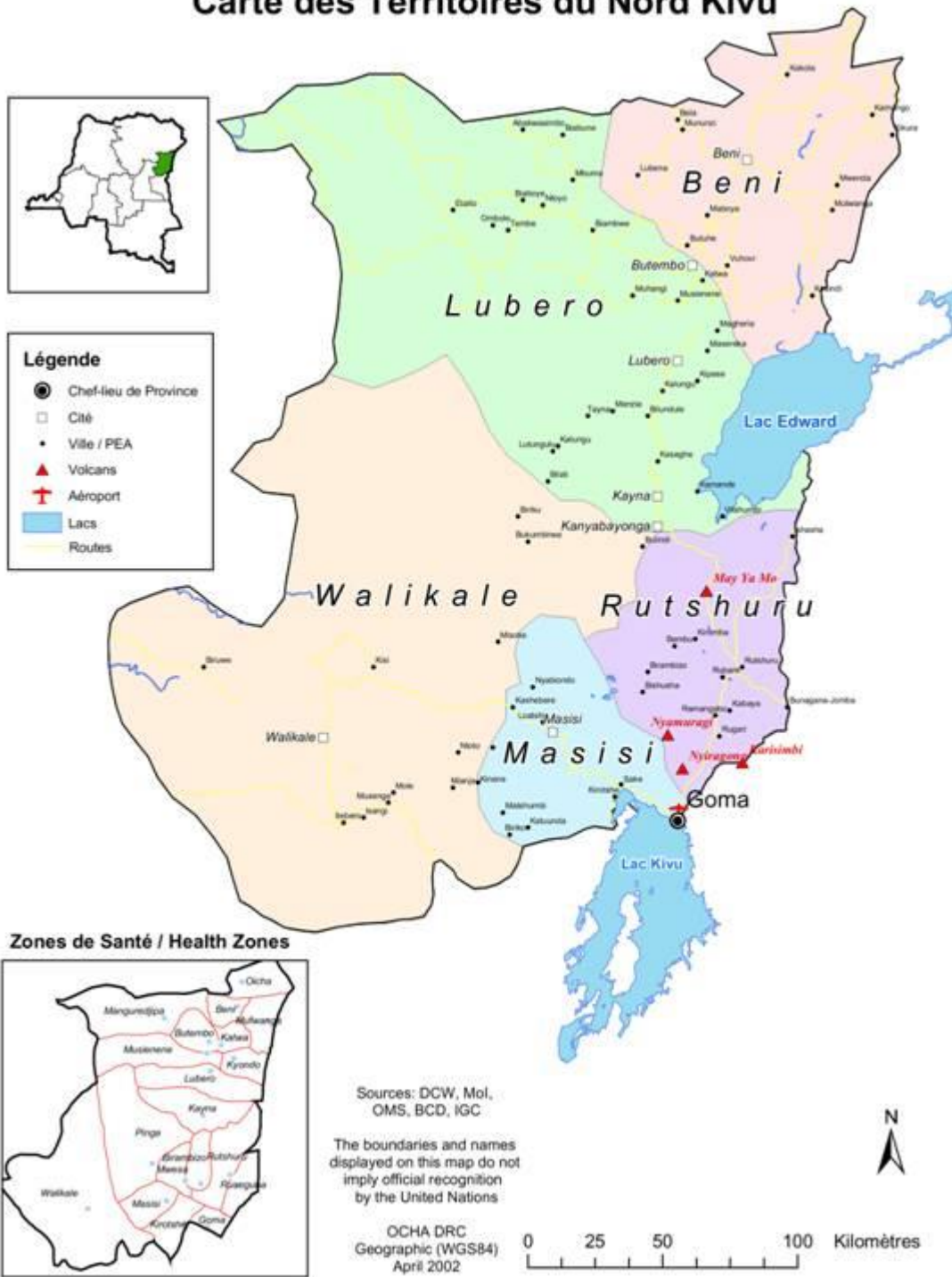
‘It is hard to imagine an inter- or intra-state conflict anywhere that is not shaped in part by the presence of peacekeepers, emergency relief or development operations, or by the possibility of such a presence. If it ever did, the modern African war-scape no longer exists in isolation.’¹

– Danny Hoffman

---

¹ Hoffman, Danny, ‘The civilian target in Sierra Leone and Liberia: Political power, military strategy, and humanitarian intervention’, *African Affairs* vol. 103, nr. 411 (2004) 212.

Carte des Territoires du Nord Kivu

'Carte des territoires du Nord Kivu' 2

2 Bron: Strauss, Karen, *Democratic Republic of Congo: Civilians Attacked in North Kivu*, Human Rights Watch (2005) voorblad.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Lijst met afkortingen.....	3
Inleiding.....	4
Verantwoording.....	5
1. Visie op seksueel geweld.....	8
Congo en SGBV	8
Perceptie op SGBV	9
Consequenties van HRW-rapport.....	11
Debat omtrent SGBV	12
2. Discours over slachtoffers in Noord-Kivu.....	14
Rapporten	14
Dominant discours: focus op SGBV tegen vrouwen.....	15
Genuanceerd discours: extensief begrip.....	17
Conclusie.....	20
3. Juridisch discours.....	21
Dominant discours: focus op bewijsmateriaal.....	21
Genuanceerd discours: HRW en Autesserre gelijkgesteld	24
Conclusie.....	26
Conclusie	29
Literatuurlijst	31
Bronnen	31
Literatuur.....	32
Online publicaties.....	33
Interview	36

Samenvatting

Deze scriptie onderzoekt de vraag op welke manier *Sexual and Gender-based Violence* (SGBV) is benaderd door de mensenrechtenorganisatie *Human Rights Watch* (HRW) en opgenomen in hun rapporten over Noord-Kivu vanaf 2002 tot 2009. Middels een discoursanalyse van deze rapporten toont de scriptie dat de NGO een belangrijke rol heeft gehad in het construeren van een dominant narratief waarin verkrachte en misbruikte vrouwen en meisjes centraal staan. De discoursanalyse toont ook dat dit een bewuste en strategische keuze is geweest en dat op basis van dit narratief gepoogd is invloedrijke Congolese misdadigers aan te klagen bij het Internationale Strafhof (ICC). In zowel het academische als het publieke domein is deze juridische respons op seksueel geweld overwegend als succesvol bestempeld. De scriptie trekt deze stempel in twijfel. Een analyse van de onderbouwing, verantwoording en consequenties van het juridische discours van HRW toont dat het succes daarvan is gegrond op westerse maatstaven. Zonder af te doen aan het belang van een organisatie zoals HRW die op lokaal niveau onderzoek uitvoert en op internationaal niveau advies uitbrengt, wijst de scriptie op het gevaar van een te nauw juridisch discours waarin voorbij wordt gegaan aan het belang van gerechtigheid op lokaal niveau.

Lijst met afkortingen

<i>CNDP</i>	<i>Congrès national pour la défense du peuple</i>
<i>DRC</i>	<i>Democratische Republiek Congo</i>
<i>EUSEC</i>	<i>EU Security Sector Reform Mission in the Democratic Republic of Congo</i>
<i>FDD</i>	<i>Forces for the Defense of Democracy</i>
<i>FDLR</i>	<i>Forces démocratiques de libération du Rwanda</i>
<i>FNL</i>	<i>Forces nationales de libération</i>
<i>HHI</i>	<i>Harvard Humanitarian Initiative</i>
<i>HRW</i>	<i>Human Rights Watch</i>
<i>ICRC</i>	<i>International Committee of the Red Cross</i>
<i>ICTR</i>	<i>International Criminal Tribunal for Rwanda</i>
<i>MONUC</i>	<i>Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo</i>
<i>RCD</i>	<i>Rally for Congolese Democracy</i>
<i>SGBV</i>	<i>Sexual and Gender-based Violence</i>
<i>UNHCR</i>	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i>
<i>WPS resolution</i>	<i>Women, Peace and Security resolution</i>

Inleiding

‘If you do not (...) look the beast in the eye, that beast is not going to lie down quietly; it is going, as sure as anything, to come back and haunt you horrendously.’³ In het rapport *Selling Justice Short* gebruikt de non-gouvernementele Amerikaanse mensenrechtenorganisatie *Human Rights Watch* (HRW) dit citaat van aartsbisschop Desmond Tutu ter illustratie van hun strijd tegen mensenrechtenschendingen.⁴ Elk jaar publiceert HRW meer dan 100 rapporten over de conditie van mensenrechten in circa 90 verschillende landen.⁵ De nauwgezette onderzoeken naar misstanden wereldwijd zijn begonnen in het jaar 1978 en één van de zogenoemde beesten die HRW sinds 1991 steeds vaker in de ogen is gaan kijken, staat bekend als *Sexual and Gender-based Violence* (SGBV).⁶ Deze term verwijst naar alle vormen van geweld die gericht zijn op de genderspecifieke rol van een mannelijk dan wel vrouwelijk individu en dit seksuele geweld constateerde HRW in landen als Oekraïne, Afghanistan, Brazilië, Kyrgyzstan, de Verenigde Staten en Rwanda.⁷

De plek waar je als vrouw echter nooit of te nimmer terecht moet komen is de Democratische Republiek Congo (hierna Congo), aldus HRW.⁸ In 2002 bestempelde HRW seksueel geweld als het kernwapen van het conflict in Congo, waarbij gesproken werd over slachtoffers bij wie wapens, scherven glas of brandend plastic naar binnen is gebracht; over vrouwen die constant in hun broek plassen, omdat de scheiding tussen blaas en vagina kapot is gemaakt; en over getraumatiseerde kinderen die zagen dat hun moeder werd mishandeld en verkracht.⁹ Sinds 2002 gaat er vanuit HRW veel aandacht naar deze fundamentele schending van mensenrechten in Congo en dientengevolge zijn er talloze nieuwsberichten, rapporten en documentaires gewijd aan het probleem dat beschreven werd als ‘femicide’¹⁰, ‘a systematic pattern of destruction toward the female species’¹¹, ‘worst of the world’¹² en als ‘monstrosity

---

³ Tutu, Desmond, ‘Healing a nation.’, *Index on Censorship* 25, nr. 5 (1996) 39.

⁴ Darehshori, Sara, *Selling justice short: why accountability matters for peace*, Human Rights Watch (2009) 117.

⁵ HRW, ‘About Us’, <https://www.hrw.org/about> (9 januari 2016).

⁶ Het eerste rapport uit 1991 betrof huiselijk geweld tegen Braziliaanse vrouwen (Dorothy, Thomas, *Criminal injustice: Violence against women in Brazil*, Human Rights Watch (1991)). Pas later is HRW seksueel geweld gaan framen als een oorlogswapen.

⁷ Kippenberg, Juliane en Joanne Csete, *The war within the war: sexual violence against women and girls in Eastern Congo*, Human Rights Watch (2002) 8.

⁸ Niet te verwarren met Congo-Brazzaville, ook wel de Republiek Congo genoemd ; zie bijvoorbeeld HRW, ‘Democratic Republic Congo’, <https://www.hrw.org/world-report/2010/country-chapters/democratic-republic-congo> (3 januari 2016).

⁹ Kelly, Jocelyn (red.), ‘If your husband doesn’t humiliate you, other people won’t: gendered attitudes towards sexual violence in eastern Democratic Republic of Congo’, *Global Public Health* 7.3 (2012) 585 ; in deze scriptie worden de termen ‘seksueel geweld’ en ‘SGBV’ afwisselend gebruikt voor de leesbaarheid van de hoofdstukken. Voor beide termen kan echter dezelfde definitie gehanteerd worden.

¹⁰ Eriksson Baaz, Maria en Maria Stern, *The Complexity of Violence: A critical analysis of sexual violence in the Democratic Republic of Congo (DRC)* (Sida: The Nordic Africa Institute, 2010) 7.

¹¹ Kort, Michele, ‘A Conversation with Eve Ensler: Femicide in the Congo’ (versie 17 september 2007) <http://www.pbs.org/pov/lumo/eve-ensler/> (3 januari 2017).

of the century'¹³. In 2010 beschreef de NGO het centraal-Afrikaanse land – dat door journalisten reeds bestempeld was als 'the worst place in the world to be a woman' – als een regio waarin de positie van vrouwen steeds verder verslechterde.¹⁴ Dit narratief is wereldwijd gaan circuleren en heeft vele humanitaire initiatieven op poten gezet.

In 2012 vraagt Séverine Autesserre, antropologe werkzaam in Congo, zich af of interveniërende partijen zoals HRW wel het juiste beest in de ogen kijken – om in dezelfde termen van Tutu te spreken – en of er überhaupt sprake is van slechts één beest.¹⁵ Autesserre constateert een dominant discours over Congo waarin SGBV centraal staat en waarmee het zicht op andere mensenrechtenschendingen en accurate oplossingen voor het conflict wordt vertroebeld.¹⁶ Dit is een zorgwekkende constatering, omdat hierdoor de situatie in Congo enkel verergerd, aldus de antropologe.

Deze scriptie toetst hoe HRW zich verhoudt tot het onderzoek van Autesserre, door middel van de centrale vraagstelling die luidt: *Op welke manier is SGBV benaderd door de mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch en opgenomen in hun rapporten over Noord-Kivu vanaf 2002-2009?*

Verantwoording

De periode 2002 tot 2009 is gekozen omdat HRW in deze jaren de meeste rapporten over (SGBV in) Noord-Kivu heeft gepubliceerd, beginnend bij het rapport *The war within the war* (2002) en eindigend bij het rapport genaamd "*You Will be Punished*": *Attacks on Civilians in Eastern Congo* (2009). Hoewel HRW ook in de jaren daarna met enige regelmaat over seksueel geweld heeft geschreven, zijn de rapporten vanaf 2009 met name gericht op de roerige presidentiële, parlementaire en provinciale verkiezingen in Congo.

Om verscheidene redenen focust deze scriptie zich op HRW en niet op andere organisaties die tevens pleidooi hielden voor de mensenrechten in Noord-Kivu, zoals *Amnesty International* of de Verenigde Naties. Zoals hierboven genoemd was HRW de eerste organisatie die seksueel geweld als een 'kernwapen' bestempelde; hetgeen een invloedrijke beschrijving is geweest.¹⁷ Daarnaast zijn de vele interviews van HRW met Congolezen belangrijke primaire bronnen geweest in het proces van kennisformatie over SGBV in Noord-

---

¹² Gettleman, Jeffrey, 'Rape Epidemic Raises Trauma of Congo War'(versie 7 oktober 2007) <http://www.nytimes.com/2007/10/07/world/africa/07congo.html> (25 december 2016).

¹³ Greenberg, James, 'The Greatest Silence: Rape in the Congo' (versie 23 januari 2008) <http://www.hollywoodreporter.com/review/greatest-silence-rape-congo-125744> (25 december 2016).

¹⁴ HRW, 'Democratic Republic Congo', <https://www.hrw.org/world-report/2010/country-chapters/democratic-republic-congo> (3 januari 2016).

¹⁵ Autesserre, Séverine, *The Trouble with the Congo: Local violence and the failure of international Peacebuilding* (Cambridge 2010) ; Autesserre, Séverine, 'Dangerous tales: Dominant narratives on the Congo and their unintended consequences', in: *African Affairs* (2012).

¹⁶ Autesserre, Séverine, 'Dangerous tales: Dominant narratives on the Congo and their unintended consequences', *African Affairs* (2012) 14.

¹⁷ Waarom deze beschrijving invloedrijk was, wordt nader verklaart in het eerste hoofdstuk.

Kivu.¹⁸ Op basis van deze bronnen heeft de NGO op grote schaal adviezen uitgebracht aan onder andere de waarnemersmissie van de Verenigde Naties (MONUC), de Congolese overheid, de Europese Unie, internationale donoren en het Internationale Strafhof. De rapporten zijn op brede schaal verspreid en definiëren en beperken zodoende wat er over Noord-Kivu gedacht en gezegd is.¹⁹ Daarom is het van belang het vertoog van HRW omtrent seksueel geweld uiteen te rafelen en de invloed van dit discours te onderzoeken.

De methodologie die deze scriptie hanteert is een discursieve analyse. De discoursanalyse is gericht op het verkrijgen van kennis over hoe sociale werkelijkheden via discours producerende praktijken (in dit geval rapporten) geconstrueerd worden. Vervolgens wordt gekeken of en hoe deze constructies het karakter van vanzelfsprekendheden hebben gekregen in een dominant discours, zoals Autesserre stelt.²⁰ Anders geformuleerd heeft deze scriptie de kritische potentie om datgene wat HRW als vanzelfsprekend opvat of formuleert, te ontrafelen als historisch specifiek. Deze methodologie heeft verschillende implicaties, waarvan de belangrijkste is dat taalgebruik wordt opgevat als constructie van de werkelijkheid en niet als weerspiegeling of expressie daarvan. Een tweede implicatie is dat taalhandelingen niet slechts uitdrukkingen zijn van een taalgebruiker, maar betekenissen produceren.²¹ Hieruit volgt een derde implicatie, namelijk dat taalhandelingen bedoeld of onbedoeld verstrekkende gevolgen kunnen hebben.²²

De relevantie van dit onderzoek ligt in lijn met deze implicaties. Ten eerste is het van historisch belang om te kijken hoe primaire bronnen geïnterpreteerd en omgezet zijn tot een bepaald discours of zelfs tot een dominant narratief. Dit onderzoek heeft daarom een heuristische waarde, waarbij het belang van accuraat interpreteren en toetsen van de werkelijkheid wordt getoond. Ten tweede lijkt er nog maar weinig *historisch* onderzoek te zijn gedaan naar de rol van HRW in het conflict in Noord-Kivu; de beschikbare informatie is met name afkomstig van cultureel antropologen en journalisten. Een historische invalshoek kan de focus leggen op de ontwikkelingen, in plaats van op cultuur of actualiteit. Een derde punt dat dit onderzoek relevant maakt is dat het gebied in Noord-Kivu tot op de dag van vandaag onrustig is en HRW hier nog steeds actief aanwezig is. De uitkomst van dit

---

¹⁸ HRW, 'About Our Research', <https://www.hrw.org/about-our-research> (10 oktober 2016).

¹⁹ Voorafgaand aan elk rapport benadrukt HRW deze autoriteit ook zelf door te stellen dat 'Our reputation for timely, reliable disclosures has made us an essential source of information for those concerned with human rights'.

²⁰ Met 'sociale werkelijkheden' worden met name sociale identiteiten en sociale verhoudingen bedoeld. Bijvoorbeeld de verhouding tussen Congolese mannen en vrouwen, daders en slachtoffers, et cetera. ; de definitie van 'discoursanalyse' is gebaseerd op het werk van Van den Berg, Harry, 'Discoursanalyse' *KWALON*, vol. 9, nr. 2 (2004) 29-37.

²¹ Van den Berg, Harry, 'Discoursanalyse' *KWALON*, vol 9, nr. 2 (2004) 31 ; denk ook aan het concept 'performativiteit': Butler, Judith, *Excitable speech: A politics of the performative* (1997).

²² Bij onbedoelde effecten kan worden gedacht aan het fenomeen 'self fulfilling prophecy' waarbij geconstrueerde betekenissen en verwachtingen in de taal ertoe leiden dat men zich hier daadwerkelijk naar gaat gedragen en de constructie dusdanig gerealiseerd wordt.

onderzoek heeft daarom niet alleen betrekking op het verleden, maar scherpt mogelijk ook de gang van zaken in het hier en nu.

Om te onderzoeken hoe SGBV benaderd en opgenomen is in de rapporten van HRW zal het eerste hoofdstuk nader ingaan op het fenomeen seksueel geweld en het conflict in Congo om vervolgens een antwoord te geven op de deelvraag *Om welke reden is SGBV opgenomen in de HRW-rapporten over Noord-Kivu en wat zijn hiervan de (mogelijke) consequenties geweest?* Het tweede hoofdstuk zoekt middels een discoursanalyse een antwoord op de deelvraag *Op welke manier heeft HRW SGBV opgenomen in haar discours over Noord-Kivu en hoe heeft dit discours zich ontwikkeld?* Het derde hoofdstuk vormt wederom een discoursanalyse maar ditmaal aan de hand van de deelvraag *In hoeverre is er sprake van een dominant discours in de adviezen die HRW heeft geschreven op basis van haar visie op SGBV?* De scriptie eindigt met een aanzet tot een nieuwe discussie.

1. Visie op seksueel geweld

Dit hoofdstuk zoekt een antwoord op de vraag *Om welke reden is SGBV opgenomen in de HRW-rapporten over Noord-Kivu en wat zijn hiervan de (mogelijke) consequenties geweest?* Het antwoord hierop wordt geformuleerd aan de hand van de verschillende deelvragen, te beginnen met *Sinds wanneer publiceert HRW over welk conflict in Congo?* Na een introductie op de situatie in Congo en de rol van SGBV in het conflict, buigt dit hoofdstuk zich over de deelvraag *In hoeverre is het denken over SGBV historisch bepaald en ontwikkeld?* De historiografische kaders omtrent het debat over de betekenis van SGBV worden hier uiteengezet aan de hand van verschillende academische standpunten. Binnen deze kaders wordt vervolgens de positie van HRW in kaart gebracht, alsook haar invloed op het denken over seksueel geweld. Het hoofdstuk eindigt met een uiteenzetting van de meest recente bijdrage aan het academische debat door Autesserre.

Congo en SGBV

Het eerste rapport dat HRW publiceerde over Congo verscheen in 1996.²³ Sindsdien heeft de mensenrechtenorganisatie zich met regelmaat uitgelaten over de situatie die meer dan eens bestempeld is als een van de meest complexe conflicten van deze tijd.²⁴ Het betreft een haast onontwarbaar kluwen van gewapende groepen, wisselende allianties, conflictdynamieken en mislukte vredesgesprekken.²⁵ Een belangrijke laag in dit conflict komt volgens politicoloog Koen Vlassenroot voort uit het doorstromen van de Rwandese genocide naar het oosten van Congo, zoals ook HRW in 1996 beschreef.²⁶ Twee miljoen Hutu's vluchtten aan het einde van de volkerenmoord in 1994 naar het toenmalige Zaïre, naar de provincie Kivu.²⁷ Dit grondgebied raakte sterk ontregeld en vormt sindsdien een lappendeken van verschillende gewapende groepen en conflicten.²⁸

Dagelijks sterven er naar schatting nog duizend burgers in het oosten van Congo, door het geweld van het gewapende conflict, ondervoeding en ziektes die door de slechte

---

²³ Het betreft het rapport van Longman, Timothy Paul en Janet Fleischman, *Zaire: Forced to Flee: Violence Against the Tutsis in Zaire*, Human Rights Watch (1996).

²⁴ Autesserre, *The Trouble with the Congo*, 2.

²⁵ Vlassenroot, Koen, 'Het conflict in Oost-Congo verklaard' (versie 6 mei 2013), <http://www.mo.be/artikel/het-conflict-oost-congo-verklaard> (2 november 2016).

²⁶ Longman, Timothy Paul en Janet Fleischman, *Forced to Flee: Violence Against the Tutsis in Zaire* (1 juli 1996) <https://www.hrw.org/legacy/reports/1996/Zaire.htm> (14 november 2016).

²⁷ Zaïre is het voormalige Congo, dat onder het bewind van Joseph-Désiré Mobutu stond. In de tweede helft van de jaren zestig regeerde hij Zaïre met harde hand, wat in de jaren zeventig doorsloeg naar slecht bestuur en nepotisme. In de jaren tachtig verkruidde de staat en ontstond er een oppositiepartij die steeds meer macht verwerfde. Op 17 mei 1997 trok het leger van Laurent-Désiré Kabila binnen in Kinshasa en enkele dagen later werd hij president en werd Zaïre de Democratische Republiek Congo; Berwouts, Kris, 'Is Congo op weg naar een nieuwe cyclus van geweld?' (versie 19 december 2016) <http://www.mo.be/analyse/congo-op-weg-naar-een-nieuwe-cyclus-van-geweld> (9 januari 2017).

²⁸ Berwouts, Kris, 'Kivu: een lappendeken van gewapende groepen' (versie 17 augustus 2013) <http://www.mo.be/artikel/kivu-een-lappendeken-van-gewapende-groepen> (2 november 2016).

economische en sociale structuren niet verholpen worden.²⁹ Naar aanleiding van de massale mensenrechtenschendingen die plaatsvonden en vinden, is met name Noord-Kivu veelvuldig in de westerse media verschenen,³⁰ waarbij het leeuwendeel van de aandacht steeds meer is uitgegaan naar de wijdverspreide aanwezigheid en groei van wat men noemt SGBV.³¹ Het betreft seksueel geweld dat op drastische wijze de Congolese samenleving beïnvloedt, want naast het feit dat de medische, psychologische en emotionele gevolgen door veel slachtoffers als ondraaglijk worden beschreven, is SGBV ontwrichtend voor de gehele Congolese samenleving door het stigma dat slachtoffers van verkrachtingen dragen.³² Jocelyn Kelly, onderzoekscoördinator van het *Harvard Humanitarian Initiative* in Cambridge, stelt dat de stigmatisering van overlevende slachtoffers huwelijken en families opbreekt. De slachtoffers worden beschouwd als schande van de gemeenschap en zij noch de kinderen die geboren worden als gevolg van verkrachting worden geaccepteerd als onderdeel van die gemeenschap. SGBV leidt tot de verstoting van slachtoffers.³³ Jeanna Mukuninwa, een achtentwintigjarige vrouw uit Shabunda, beschrijft SGBV om die reden als de hel op aarde:

At least with a bullet, you die. But if you have been raped, you appear to the community like someone who is cursed. After rape, no one will talk to you; no man will see you. It's a living death.³⁴

Tienduizenden vrouwen in Noord-Kivu leven in de hel zoals Mukuninwa deze beschrijft, achtergelaten met de letterlijk verscheurende consequenties van seksueel geweld.³⁵

Perceptie op SGBV

In tegenstelling tot lokale opvattingen zijn in westerse publicaties niet de vrouwen, maar de mannelijke daders als schande van de Congolese samenleving neergezet. Uit onderzoek van Maria Eriksson Baaz en Maria Stern, werkzaam aan *The Nordic Africa Institute*, blijkt dat zowel journalisten als academici het land weergaven als prehistorisch en de mannen die seksueel geweld pleegden waren barbaars, kannibalistisch en beestachtig.³⁶ Sterker nog,

---

²⁹ Auteserre, *The Trouble with the Congo*, 2.

³⁰ Ibidem, 2; Johnson, Kirsten (red.), 'Association of sexual violence and human rights violations with physical and mental health in territories of the Eastern Democratic Republic of the Congo', *Jama* 304 (5) 553, 585 ; Bolseth, Cathrine Kleppe, *The Democratic Republic of Congo conceptualized as "The Rape Capital of the World": a discourse analysis* (Oslo, 2013) 33-34.

³¹ Eriksson Baaz, Maria en Maria Stern, *The Complexity of Violence: A critical analysis of sexual violence in the Democratic Republic of Congo (DRC)* (Sida: The Nordic Africa Institute, 2010) 7-14.

³² Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 64.

³³ Albutt, Katherine, Jocelyn Kelly, Justin Kabanga en Michael VanRooyen, 'Stigmatisation and rejection of survivors of sexual violence in eastern Democratic Republic of the Congo', *Disasters* (2016) 1-17.

³⁴ Baker, Arun, 'The Secret War Crime: the most shameful consequence of conflict comes out into the open', *Time Magazine* (versie 2014) <http://time.com/war-and-rape/> (2 november 2016).

³⁵ Bolseth, *The Democratic Republic of Congo conceptualized*, 33-34.

³⁶ Eriksson Baaz en Stern, *The Complexity of Violence*, 12.

volgens Kevin Dunn, schrijver van het werk *Imagining the Congo: The International Relations of Identity*, ontstond er een tendens waarin alle Congolese mannen werden neergezet als daders – gedoemd om te verkrachten sinds dit in hun masculiene aard lag – en alle Congolese vrouwen werden beschreven als zwakke passieve wezens, die het geweld machteloos ondergingen.³⁷ Volgens de bovengenoemde academici leidde deze deterministische opvatting over SGBV in Congo tot de gedachte dat de situatie cultureel bepaald was en daarmee onvermijdelijk en tevens onveranderlijk. Sara Darehshori, voormalig juriste bij het *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR) en momenteel werkzaam voor HRW, onderschrijft dit standpunt in een interview:

Over time there has been an evolution between thinking of rape as something along the lines of “pillaging,” that it “just happens” as a part of war, that you can’t really control your troops, and that women –and men – are treated as spoils of war. That’s the terrible attitude that people had for so long.³⁸

Met ‘terrible attitude’ doelt Darehshori op de passieve houding die voortvloeide uit de berichtgeving en perceptie over SGBV – niet alleen wat betreft Congo, maar ook met betrekking tot landen als Rwanda, Cambodja of Japan. Deze deterministische manier van rapporteren wordt eveneens geïnterpreteerd door Binaifer Nowrojee, schrijfster van het HRW-rapport *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*.³⁹ In een interview stelt ze dat er wel degelijk (academische) kennis bestond over de complexiteit van SGBV, maar dat seksueel geweld desondanks naar de achtergrond werd geschoven als irrelevant neveneffect: ‘Historically, sexual violence and rape have been seen as something lesser. Not as serious war crimes’.⁴⁰

Pas halverwege de jaren negentig van de twintigste eeuw veranderde deze heersende gedachte over seksueel geweld. Naar aanleiding van de brede bekendheid over de systematische verkrachtingen die in grote getale plaatsvonden tijdens de oorlog in Bosnië-Herzegovina (1985-1995) en tijdens de genocide in Rwanda, werd SGBV niet langer geframed als een neveneffect van oorlog, maar als een ‘weapon of war’.⁴¹ In 1998 werd voor het eerst in de geschiedenis van het internationaal strafrecht iemand schuldig verklaard voor

---

³⁷ Dunn, Kevin, *Imagining the Congo: The International Relations of Identity* (New York 2003) 4.

³⁸ Darehshori, Sara, ‘The Uncondemned, Sara Darehshori’ (versie september 2015) <http://www.theuncondemned.com/sara-darehshori> (3 oktober 2016).

³⁹ Nowrojee, Binaifer, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*, Human Rights Watch (1996).

⁴⁰ Nowrojee, Binaifer, ‘The Uncondemned, Binaifer Nowrojee’ (versie september 2015) <http://www.theuncondemned.com/binaifer-nowrojee/> (3 oktober 2016).

⁴¹ Bolseth, *The Democratic Republic of Congo conceptualized*, 32.

de misdaad van verkrachten, namelijk de Rwandese Jean Paul Akayesu.⁴² Dankzij de erkenning van SGBV als een misdrijf tegen de menselijkheid en als een onderdeel van genocide, werd in oktober 2000 de eerste *WPS Resolution* in het leven geroepen door de veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Seksueel geweld werd hierdoor onderdeel van het internationale vrede en veiligheid-discours.⁴³ Academics spraken niet langer over een individueel probleem van slachtoffers, sinds ‘stopping sexual violence in today’s civil wars is perhaps the greatest challenge confronting the UN’s protection of civilian agenda’, zoals beschreven in het *UN Human Security Report*.⁴⁴

Consequenties van HRW-rapport

In lijn met de bovenstaande ontwikkelingen veranderde ook de berichtgeving over Congo. Met name het rapport uit 2002 van HRW is een omslagpunt geweest in het denken en schrijven over het centraal-Afrikaanse land, omdat seksueel geweld hierin voor het eerst als kernwapen van het conflict in Noord-Kivu werd bestempeld.⁴⁵ Omdat HRW vrijwel de enige organisatie was die ter plaatse onderzoek deed en nabestaanden en slachtoffers van SGBV interviewde, bevatten hun rapporten belangrijk en relatief onbekend primair bronnenmateriaal.⁴⁶ De verhalen van Congolese vrouwen en meisjes werden in de vorm van anonieme citaten opgenomen in de rapporten en vormden een belangrijke aanleiding voor een nieuwe vorm van berichtgeving over Congo. Er werd niet langer alom verwezen naar Joseph Conrad’s *Heart of Darkness* en seksueel geweld werd niet meer beschreven als neveneffect.⁴⁷ Integendeel, de media sprak in verbindende termen die de positie van Congolese vrouwen en meisjes vergeleek met de positie van de lezer, door te spreken over ‘the most dangerous place to be a woman’ of ‘the rape capital of the world’.⁴⁸ Langzaam maar zeker veranderde het narratief over Congo in een boodschap die de internationale gemeenschap opriep de mensenrechten van vrouwen en meisjes in Congo te beschermen.

---

⁴² International Criminal Tribunal for Rwanda, *Prosecutor vs. Jean Paul Akayesu: Judgement* (Case No 96-4; Arusha, 2 September), para 8.

⁴³ United Nations Security Council (UNSC), *Resolution 1325* (UN-doc. S/RES/1325; 31 oktober 2000). WPS staat voor ‘Women, Peace and Security’.

⁴⁴ Human Security Report Project (HSRP), *Human Security Report 2012* (Vancouver, 2012) 49.

⁴⁵ Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 1.

⁴⁶ Van Woudenberg, Anneke, persoonlijk interview via de mail, 16 december 2016.

⁴⁷ *Heart of Darkness* (1889) is een novelle over een journalist genaamd Marlow, die manager wordt van een Congolese transportbedrijf. Centraal in Conrad’s novelle staat het verschil tussen de zogenoemde geciviliseerde bevolking en de inboorlingen die leefden in ‘the heart of darkness’. Naar deze roman is veel gerefereerd wanneer westerse media spraken over SGBV in Congo.

⁴⁸ Bijvoorbeeld: Wanga, Judith, The Guardian, ‘Why Congo is the world’s most dangerous place for women’ (versie 28 maart 2010) <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2010/mar/28/congo-women-danger-war-judith-wanga> (19 oktober 2016) ; BBC, ‘UN official calls DR Congo ‘rape capital of the world’’ (versie 28 april 2010) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8650112.stm> (21 oktober 2016).

Volgens Autesserre raakten verkrachtingen en het oosten van Congo vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw ‘inextricably linked for most foreign audiences’.⁴⁹ Deze hernieuwde aandacht voor Congolese slachtoffers van SGBV leidde tot veel fondsenwervende campagnes en non-gouvernementele projecten, waardoor de Congolese vrouwen en meisjes niet langer aan hun lot werden overgelaten.⁵⁰

Debat omtrent SGBV

De keerzijde van deze focus op seksueel geweld is echter dat dit het meest dominante discours in het oosten van Congo is geworden, aldus Autesserre.⁵¹ De internationale gemeenschap heeft volgens de antropologe een ‘single story’ gecreëerd; een term die afkomstig is van schrijfster en activiste Chimamanda Ngozi Adichie en duidt op een verhaal dat andere verhalen naar de achtergrond schuift door in stereotyperingen schrijven.⁵² Hoewel Autesserre de meer academische term ‘discours’ hanteert, doelen beiden op een dominant narratief dat geen recht doet aan de werkelijkheid. Discours definieert Autesserre als een dominant systeem van verschillende betekenissen en concepten (‘stereotyperingen’) die in de taal geconstrueerd zijn. Deze zogenoemde stereotyperingen vormen de perceptie op de samenleving en het sociale handelen dat hieruit voortvloeit. Volgens Autesserre bevat een discours daarom altijd een centraal raamwerk waardoor de wereld (in dit geval Congo) geïnterpreteerd wordt en het beïnvloedt zodoende wat als problematisch wordt beschouwd en wat niet.⁵³ In het dominante discours dat Autesserre signaleert, bepalen drie stereotyperingen het raamwerk, waardoor andere oorzaken, vormen en oplossingen van het geweld in Congo overschaduw worden.

Ten eerste concentreren westerse interveniërende actoren en academici zich slechts op één geweldsoorzaak: de handel in grondstoffen. Andere factoren, die net zo invloedrijk zijn in het aansporen van geweld worden volgens Autesserre buiten beschouwing gelaten; zoals landsgrenzen en etniciteit, armoede, corruptie of antagonistische politieke relaties.⁵⁴ Het tweede gevaar is een stereotypering van de slachtoffers van het conflict: namelijk seksueel misbruikte vrouwen en meisjes. Uit het onderzoek van Autesserre blijkt dat andere vormen van geweld alomtegenwoordig zijn, maar de slachtoffers hiervan krijgen nauwelijks aandacht. Denk bijvoorbeeld aan de niet-seksuele maar systematische mishandelingen van vrouwen, het seksuele geweld tegen mannen en jongens, het rekruteren van kindsoldaten,

---

⁴⁹ Autesserre, ‘Dangerous tales’, 15.

⁵⁰ Ibidem, 1-3.

⁵¹ Ibidem, 1-3.

⁵² Met internationale gemeenschap doelt Autesserre zowel op de westerse media als op het werk van academici ; Adichie, Chimamanda Ngozi, ‘The danger of a single story’ (versie juli 2009) http://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story, (10 oktober 2016).

⁵³ Autesserre, ‘Dangerous tales’, 5.

⁵⁴ Ibidem, 4.

gedwongen arbeid of massamoord.⁵⁵ Het derde gevaar is een stereotypering van de oplossing voor dit seksuele geweld. Uit het veldwerk van Autesserre blijkt dat vrijwel alle interveniërende partijen in Noord-Kivu de wederopbouw van de staatsautoriteiten als meest effectieve oplossing voor het conflict zagen. Een versterking van de falende staat zou de illegale exploitatie van grondstoffen tegengaan en daarmee het probleem van SGBV oplossen.⁵⁶

De stereotyperingen zijn niet geheel onjuist. Natuurlijke grondstoffen vormen inderdaad een belangrijke oorzaak van het geweld en alles moet op alles gezet worden om het wijdverspreide seksuele oorlogsgeweld tegen vrouwen en meisjes te stoppen. Uit verschillende onderzoeken blijkt bovendien dat de ‘falende staten’ een belangrijk obstakel vormen in het verhelpen van het conflict.⁵⁷ Het gevaar is echter dat de stereotyperingen het algehele beeld van Congo incompleet maken en geenszins bijdragen aan begrip van of een oplossing voor het gelaagde conflict.⁵⁸ Sterker nog, Autesserre concludeert dat de stereotyperingen het seksuele geweld zelfs erger hebben gemaakt voor de Congolese vrouwen en meisjes. Doordat SGBV de hoofdfocus was voor hulporganisaties, werd het voor gewapende (rebellens)bewegingen een onderhandelingsmiddel. Ook om deze reden is een bewustwording en een meer genuanceerde versie van het huidige discours hoogst noodzakelijk, aldus Autesserre.⁵⁹

Autesserre's onderzoek heeft een belangrijke wending gegeven aan het historiografische debat omtrent SGBV in tijden van conflict en specifiek in Congo. In tegenstelling tot het begin van de twintigste eeuw wordt SGBV vanaf de jaren negentig niet langer gezien als cultuurgebonden of als geweld dat nu eenmaal aan gewapende conflicten kleeft. Politici, juristen, academici en ontwikkelingswerkers zijn seksueel geweld gaan beschouwen als een oorlogswapen, dat koste wat het kost gestopt moet worden. Autesserre stelt daartegenover dus dat ‘koste wat het kost’ is doorgeslagen naar de verkeerde uitkomsten. Wat echter ontbreekt in het academische debat is een toetsing van deze laatste stand van zaken aan een casus. Daarom zal in het volgende hoofdstuk een discursieve analyse worden verricht van de rapporten van HRW. De analyse toetst of SGBV inderdaad als dominant narratief is opgenomen in het HRW-discours over Noord-Kivu vanaf 2002-2009.

---

⁵⁵ Autesserre, 'Dangerous tales', 4, 14.

⁵⁶ Ibidem, 17-20.

⁵⁷ Bijvoorbeeld: International Crisis Group, 'Congo: Bringing Peace to North Kivu' (versie 31 oktober 2007) <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/congo-bringing-peace-north-kivu> (2 december 2016) ; Nsaya, Nadia, 'Opbouw van vrede in Oost-Congo' (versie 9 mei 2013) <http://www.mo.be/artikel/opbouw-van-vrede-oost-congo> (20 november 2016).

⁵⁸ Autesserre, 'Dangerous tales', 16.

⁵⁹ Ibidem, 20-21.

2. Discours over slachtoffers in Noord-Kivu

Om te beoordelen in welke mate HRW heeft bijgedragen aan het dominante discours, zullen de rapporten van 2002 tot 2009 middels een discursieve onderzoeksmethode worden onderzocht. De rapporten worden getoetst aan de hand van de volgende vragen: *Hoe wordt SGBV in de rapporten gedefinieerd?; Hoe verhoudt SGBV zich tot andere vormen van geweld die door HRW in de rapporten worden genoemd?; In hoeverre is er sprake van een stereotypering van de slachtoffers in het HRW-discours over Noord-Kivu?* en tot slot *In hoeverre geven de rapporten inzicht in de oorsprong van SGBV?* Deze vragen worden als leidraad genomen om tot een antwoord te komen op de centrale deelvraag van dit hoofdstuk: *Op welke manier heeft HRW SGBV opgenomen in haar discours over Noord-Kivu en hoe heeft dit discours zich ontwikkeld?* Het hoofdstuk begint echter met een overzicht van de achtergrondinformatie behorend bij de rapporten. De wie-, wat-, waar- en waarom-informatie wordt in kaart gebracht, om vervolgens de rapporten te kunnen toetsen aan het artikel van Autesserre.

Rapporten

Het veldwerk dat ten grondslag ligt aan de acht belangrijke HRW-rapporten die in deze scriptie geanalyseerd worden, varieert in duur van gemiddeld één tot twee jaar. De meeste rapporten zijn geschreven door Juliane Kippenberg, Ida Sawyer en Anneke Van Woudenberg.⁶⁰ Het werk dat HRW vraagt van deze veldwerkers is ‘to develop a thorough, well-rounded understanding of the incident or rights violation and to gain a strong sense of the local political, social, and cultural context of the violation’.⁶¹ De bovenstaande auteurs beschrijven SGBV daarom niet zonder het begrip eerst te definiëren en van context te voorzien. Hieruit blijkt dat de term ‘seksueel geweld’ wordt gebruikt om te refereren naar alle vormen van geweld met een ‘sexual nature’, zoals verkrachtingen, pogingen tot verkrachtingen, aanrandingen en seksuele bedreigingen. HRW beschrijft ‘gender-based violence’ vanaf het eerste rapport als geweld dat zich richt op een individu, mannelijk dan wel vrouwelijk, op basis van zijn of haar genderspecifieke rol in de samenleving.⁶² Bij het omschrijven van de doeleinden waarvoor SGBV wordt ingezet, verwijzen de HRW-rapporten naar hetgeen de ICTR heeft vastgelegd rondom Akayesu-zaak:

---

⁶⁰ Waar Anneke Van Woudenberg afstudeerde in de Internationale Betrekkingen, hebben Juliane Kippenberg en Ida Sawyer beiden een achtergrond in (mensen)rechten. Kippenberg en Van Woudenberg begonnen al in 1999 voor HRW te werken en Sawyer is sinds 2008 in Congo gevestigd als HRW-medewerker.

⁶¹ Een verantwoording van de onderzoeksmethoden van HRW is te verkrijgen via <https://www.hrw.org/about-our-research>.

⁶² Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 8.

Like torture, rape is used for such purposes as intimidation, degradation, humiliation, discrimination, punishment, control or destruction of a person. Like torture, rape is a violation of personal dignity, and rape in fact constitutes torture when it is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity.⁶³

Hoe deze intimidaties, vernederingen en/of destructies er concreet uitzien wordt expliciet gemaakt aan de hand van de opgenomen citaten van slachtoffers, die met name in de rapporten uit 2002, 2004 en 2009 centraal staan.⁶⁴ In deze rapportages ligt de focus volledig op SGBV. Andere vormen van geweld en diens slachtoffers worden daarbij niet in dezelfde omvang opgenomen. Dit vormt echter geen aanleiding om te spreken over een dominant narratief, omdat de andere vijf van de acht rapporten over Noord-Kivu wel degelijk het bredere conflict (waar SGBV deel van uitmaakt) analyseren.⁶⁵ De geschonden mensenrechten van Congolese vrouwen en meisjes zijn dus niet de unieke focus van de meerderheid van de publicaties over Noord-Kivu. Althans, wanneer er op de titels wordt afgegaan.

Dominant discours: focus op SGBV tegen vrouwen

Wanneer de vijf rapporten die niet expliciet over SGBV in Noord-Kivu schrijven, naast de drie rapporten worden gelegd die dit wel doen, dan blijkt impliciet ook daar een sterke focus te liggen op seksueel geweld. Zo ontbreekt in geen enkel rapport een apart kopje, of soms een heel hoofdstuk, dat seksueel geweld in kaart brengt. Ondanks de kennis over andere vormen van geweld in Noord-Kivu en het bewustzijn van de aanwezigheid van niet-SGBV-slachtoffers,⁶⁶ is hierover niet consequent gerapporteerd, zoals wel het geval is bij SGBV. Daarnaast wordt seksueel geweld ook veelvuldig genoemd in delen van de rapporten die hier niet expliciet over gaan. Bijvoorbeeld in het rapport uit 2007 onder het kopje *Forced displacement of populations*, waar met name vrouwen worden beschreven die als seksslaven zijn meegenomen;⁶⁷ onder het kopje *Forced labor* worden voornamelijk vrouwen beschreven die gedwongen de oorlogsbuit moeten tillen en verplaatsen, en vervolgens op locatie als

---

⁶³ Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 8.

⁶⁴ Deze rapporten zijn genaamd *The war within the war: sexual violence against women and girls in Eastern Congo* (2002); *Seeking justice: the prosecution of sexual violence in the Congo war* (2004) en *Soldiers Who Rape, Commanders Who Condone* (2009).

⁶⁵ Het betreft de rapporten *War Crimes in Kisangani: The Response of Rwandan-backed Rebels to the May 2002 Mutiny* (2002); *Democratic Republic of Congo: Civilians Attacked in North Kivu* (2005); *Renewed Crisis in North Kivu Languages* (2007); *Courting History: The Landmark International Criminal Court's First Years* (2008); *"You Will be Punished": Attacks on Civilians in Eastern Congo* (2009).

⁶⁶ HRW spreekt, hoewel in mindere mate, ook over bijvoorbeeld kindsoldaten, beroofde gezinnen, vermoorde mannen en gedwongen arbeiders.

⁶⁷ Van Woudenberg, Anneke, *Renewed Crisis in North Kivu Languages*, Human Rights Watch (2007) 26.

knechten of seksslaven worden vastgehouden;⁶⁸ onder het veelvoorkomende kopje *Impunity* wordt meer dan gemiddeld verwezen naar daders van seksueel geweld;⁶⁹ en tot slot wordt seksueel geweld ook regelmatig genoemd onder kopjes zoals *Killing of civilians* of *Massacres and Killings*, waar beschreven wordt hoe onschuldige vrouwen die thuis of op het land aan het werk zijn onverwacht worden verkracht en vermoord.⁷⁰ Alle acht rapporten tonen dat SGBV een duidelijk terugkerend thema is en weerspiegelen in die zin het onderzoek van Autesserre.

Ten tweede is het dominante discours, zoals Autesserre beschrijft, terug te zien in het feit dat de rapporten een vrijwel onverdeelde aandacht schenken aan vrouwelijke slachtoffers, terwijl mannen en jongens nauwelijks tot nooit genoemd worden. In één van de acht rapporten is er een subalinea gewijd aan mannelijke slachtoffers van SGBV, dat slechts één pagina beslaat in een 53 pagina's tellend rapport over seksueel geweld.⁷¹ HRW benadrukt hier dat er groei zichtbaar is in het aantal mannelijke slachtoffers en dat lokale en internationale NGO's dientengevolge moeten zoeken naar manieren om medische, psychologische en juridische bijstand te kunnen bieden aan deze jongens en mannen.⁷² Echter, deze categorie slachtoffers wordt in de daaropvolgende HRW-rapporten niet frequenter genoemd dan voorheen en ook de adviezen blijven gebaseerd op getuigenissen van vrouwelijke slachtoffers. Pas in 2009 wordt voor het eerst één anekdote opgenomen van een mannelijk slachtoffer, in een reeks rapporten die tot dan toe bol stonden met verhalen van vrouwelijke slachtoffers.⁷³

Ten derde is er een sterke tweedeling zichtbaar in de rapporten, waarin vrouwen uitsluitend als slachtoffers worden beschreven en mannen als delinquent. Eén enkele keer is er op dit beeld nuance aangebracht: in het rapport uit 2002 is een citaat opgenomen waaruit blijkt dat soldaten die de opdracht hadden te verkrachten en te vermoorden, uiteindelijk uit medelijden enkele vrouwen in leven laten – na de daad van verkrachting wel te verstaan. Deze nuance is echter in latere rapporten niet terug te lezen. Bovendien wordt nergens gesproken over Congolese 'feministische mannen': mannelijke mensenrechtenactivisten die opkomen voor de slachtoffers van SGBV. Het probleem is niet dat deze mannen niet bestaan of dat zij onbekend zijn. Denk immers aan de Nobelprijswinnaar Denis Mukwege, een Congolese arts die slachtoffers van seksueel geweld behandelt in het Panzi ziekenhuis dat hij in 1999 oprichtte.⁷⁴

---

⁶⁸ Van Woudenberg, Anneke en Ida Sawyer, *"You Will be Punished": Attacks on Civilians in Eastern Congo*, Human Rights Watch (2009) 10.

⁶⁹ Zie bijvoorbeeld: Strauss, Karen, *Democratic Republic of Congo*, 30.

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld: Van Woudenberg en Sawyer. *"You Will be Punished"*, 58-70.

⁷¹ Kippenberg, Juliane, *Seeking justice: the prosecution of sexual violence in the Congo war*, Human Rights Watch (2004) 20-21.

⁷² Kippenberg, *Seeking justice*, 21.

⁷³ Van Woudenberg en Sawyer. *"You Will be Punished"*, 92.

⁷⁴ Zie bijvoorbeeld: Bartels, Susan A., Jennifer A. Scott, Denis Mukwege, Robert I. Lipton, Michael J. VanRooyen, and Jennifer Leaning, 'Patterns of sexual violence in Eastern Democratic Republic of Congo: reports from survivors presenting to Panzi Hospital in 2006', *Conflict and Health*, vol. 4, nr. 1 (2010) 1.

Deze drie aspecten sluiten nauw aan op drie belangrijke kritiekpunten van Autesserre. Ten eerste worden andere mensenrechtenschendingen volgens haar overschaduwd door een dominant verhaal; ten tweede beperkt SGBV zich tot vrouwen, waarbij ‘male rape’ een ondergeschoven kindje is; ten derde leidt het dominante narratief tot een stereotypering van Congolese mannen als daders en vrouwen als slachtoffers. Een gevolgtrekking van de bovenstaande analyse is dat HRW de facto heeft bijgedragen aan een dominant narratief dat geen recht doet aan de omvang en complexiteit van het conflict in Congo. Het meest problematisch is volgens Autesserre dat hierdoor een diepgaand inzicht in de complexiteit van SGBV wordt verhinderd. Het narratief focust volgens Autesserre op de consequenties en niet op de oorzaken, zoals:

[P]overty, land conflict, hostile civil–military relationships, disorganization of the army and the police, weakness of the justice system, physical and economic insecurity, and oppressive gender norms.⁷⁵

Genuanceerd discours: extensief begrip

Dit laatste kritiekpunt van Autesserre leidt echter tot een herziening van de bovenstaande deelconclusie. Het rapport uit 2009 noemt namelijk expliciet dat HRW bewust is van het grote aantal (mogelijke) oorzaken die leiden tot de aanwezigheid van SGBV.⁷⁶ Een in-depth analyse toont dat de rapporten genuanceerd zijn als het gaat om de oorzaken van SGBV en uit de verschillende rapporten blijkt dat een breed scala oorzaken wordt onderzocht, zoals Autesserre initieerde. Sterker nog, alle aspecten die Autesserre in het hierboven genoemde citaat opsomt worden door HRW behandeld.⁷⁷

Te beginnen met armoede. HRW heeft uitvoerig in kaart gebracht wat de omstandigheden zijn van de gewapende groeperingen die zich schuldig maken aan SGBV. Velen van hen schieten tekort in ‘basic necessities’, zoals voedsel, schoon water, medische of psychische hulp en een dak boven het hoofd.⁷⁸ Het salaris is over het algemeen laag en bevelhebbers zijn structureel corrupt.⁷⁹ HRW noemt echter ook dat de link tussen armoede en seksueel geweld al vaak belicht is. Uit interviews zou blijken dat de Congolese mannen hun frustratie over de slechte economische omstandigheden, en over de onmacht om financieel gezien een vrouw te kunnen trouwen en te onderhouden, uiten in seksueel geweld.⁸⁰ De

---

⁷⁵ Autesserre, ‘Dangerous tales’, 16.

⁷⁶ Van Woudenberg en Sawyer, “*You Will be Punished*”, 129.

⁷⁷ Autesserre, ‘Dangerous tales’, 16.

⁷⁸ Kippenberg, Julianne, *Soldiers Who Rape, Commanders Who Condone*, Human Rights Watch (2009) 44.

⁷⁹ Het salaris varieert van 34,776 tot 61,956 Congolese franken (FC) per maand (ca. €38 tot €67) ; Kippenberg, *Soldiers Who Rape*, 44.

⁸⁰ Eriksson Baaz en Stern, *The Complexity of Violence*, 30-34.

Congolese overheid heeft om dezelfde reden het salaris verdriedubbeld sinds 2005; de EUSEC heeft geprobeerd de leefomstandigheden van soldaten in allerlei opzichten te verbeteren en een salarisadministratie te laten functioneren.⁸¹ Ondanks deze verbeteringen gaat SGBV onverminderd verder. Hoewel HRW de invloed van de economische omstandigheden niet ontkent, stelt ze ook dat de '[p]oor living conditions of soldiers cannot justify any of the sexual crimes committed by the Congolese army'.⁸²

HRW benadrukt tevens het belang van politieke reorganisatie, omdat de Congolese overheid blijft falen in het bieden van bescherming aan haar burgers. In het rapport uit 2007 stelt HRW heel duidelijk dat 'unless political will is found to address these core issues [bescherming van burgers], it will be the people of North Kivu who will suffer most'.⁸³ Met name vrouwen en meisjes zijn volgens HRW onveilig en nadat de NGO hierover in gesprek is gegaan met president Joseph Kabila op 5 juli 2009, volgt er een nultolerantiebeleid waarin bevelhebbers verantwoordelijk worden gesteld voor de mensenrechten die soldaten onder hun leiding schenden, inclusief SGBV.⁸⁴ Deze politieke acties zenden een sterk normatief signaal uit, dat HRW ten zeerste aanmoedigt.⁸⁵ Tegelijkertijd constateert HRW dat de 'zero tolerance' politiek geen vermindering van seksueel geweld heeft opgeleverd. Bovendien is de overgrote meerderheid van de misdaden waarover HRW heeft gerapporteerd volgens hen niet onderzocht – laat staan berecht.⁸⁶ Dit roept twijfels op over de politieke wil om op zijn minst de hoofdrolspelers te arresteren, zoals de legeraanvoerders. De conclusie is dan ook dat '[a]s long as such individuals remain untouchable, zero tolerance will remain a policy only of good intentions'.⁸⁷ Goede intenties zijn niet genoeg, aldus HRW.

Verder noemt Autesserre het belang van genderverhoudingen in de Congolese samenleving, waarin vrouwen al decennia lang een tweederangspositie wordt toegeschreven. Dit vormt volgens haar een belangrijke oorzaak van SGBV, maar het dominante narratief schenkt hier geen aandacht aan.⁸⁸ HRW is zich hiervan bewust en van begin af aan geeft de organisatie hierover meer inzicht. Csete en Kippenberg leggen in 2002 uit hoe en waarom vrouwen ook voorafgaand aan het conflict 'tweederangsburgers' waren.⁸⁹ Genderspecifieke discriminatie was volgens hen verweven in de wet en in sociale omgangsvormen. Terwijl jongens onderwezen werden, bleven meisjes thuis en waren als vanzelfsprekend

---

⁸¹ Ibidem, 43-44.

⁸² Ibidem, 45.

⁸³ Van Woudenberg, *Renewed Crisis in North Kivu Languages*, 4 ; Van Woudenberg en Sawyer, "You Will be Punished", 126.

⁸⁴ Van Woudenberg en Sawyer, "You Will be Punished", 131.

⁸⁵ Ibidem, 131.

⁸⁶ Ibidem, 132.

⁸⁷ Ibidem, 133.

⁸⁸ Autesserre, 'Dangerous tales', 16-17.

⁸⁹ Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 20.

ondergeschikt aan mannen.⁹⁰ HRW maakt echter heel duidelijk dat deze pre-conflict vormen van discriminatie niet te vergelijken zijn met de verkrachtingen die worden ingezet als oorlogswapen. Van Woudenberg is ervan overtuigd dat het seksuele geweld in Congo gelinkt is aan de lage positie van vrouwen in de Congolese samenleving, maar plaatst hierbij direct een belangrijk tegenargument:

[T]hat in itself does not explain the mass violence against women. After all, there are many other societies where women are considered as second class citizens where there has not been the same scale of sexual violence as in Congo.⁹¹

Het aantal slachtoffers van SGBV is vanaf 2002 verdriedubbeld en vormt volgens HRW een oorlogsstrategie die niet te vergelijken is met de genderpercepties van voor het conflict.⁹²

Daarnaast kaart HRW, net als Autesserre, het probleem van een disfunctionerend leger aan. Zowel het leger als de politie zijn corrupt en beide partijen maken zich schuldig aan SGBV. Om deze reden heeft het Congolese leger in samenwerking met buitenlandse militaire deskundigen verschillende trainingen aan haar werknemers verplicht, zo vermeldt HRW.⁹³ Sindsdien zijn er verscheidene trainingen opgezet door de UNHCR⁹⁴, MONUC⁹⁵ en de ICRC⁹⁶, waarbij de focus lag op het bijbrengen van de internationale humanitaire wetgeving. Voorlichtingen aan soldaten omtrent het voorkomen van SGBV stonden bovendien centraal.⁹⁷ De NGO geeft niettemin aan dat het resultaat van deze trainingen in de praktijk te beperkt is. Hele militias, maar ook het leger, maken zich nog evengoed schuldig aan seksueel geweld, aldus HRW.⁹⁸

Tot slot richt HRW zich, zoals Autesserre bepleitte, op de zwakheid van het rechtssysteem. De mensenrechtenorganisatie beschrijft hoe alle bovengenoemde verschillende factoren leiden tot aanhoudend seksueel geweld, maar dat de meest cruciale oorzaak ligt in het feit dat het Congolese rechtssysteem faalt in het terechtstellen van hen die toerekeningsvatbaar zijn.⁹⁹ Hoewel MONUC enkele pogingen heeft gedaan in het steunen van

---

⁹⁰ Ibidem, 20.

⁹¹ Van Woudenberg, Anneke, persoonlijk interview, 16 december 2016.

⁹² Van Woudenberg, persoonlijk interview, 16 december 2016 ; Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 23-24 ; Van Woudenberg en Sawyer, "You Will be Punished", 46-47.

⁹³ Kippenberg, *Soldiers Who Rape*, 41.

⁹⁴ *United Nations High Commissioner for Refugees*.

⁹⁵ Een waarnemersmissie van de Verenigde Naties genaamd *Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo*.

⁹⁶ *International Committee of the Red Cross*.

⁹⁷ Kippenberg, *Soldiers Who Rape*, 41-42.

⁹⁸ 'Training is important, but it will only be effective if it is embedded within a wider program of disciplinary action and improved command and control', zo concludeert Kippenberg in 2009 ; Kippenberg, *Soldiers Who Rape*, 43.

⁹⁹ Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 45-53; 128-129.

het militaire rechtssysteem in Congo, constateerde HRW dat deze waarnemersmissie zich eveneens schuldig maakte aan het verkrachten van vrouwen. Hun aanwezigheid in Congo heeft op geen enkele manier de wijdverspreide cultuur van straffeloosheid verholpen.¹⁰⁰ Ondanks deze mislukkingen blijven alle HRW-rapporten hopen en pleiten voor maatregelen waardoor misdadigers niet langer vrijuit gaan.

Conclusie

Uit de bovenstaande analyse over de benadering van SGBV door HRW kan geconcludeerd worden dat er enerzijds een duidelijke focus ligt op één categorie slachtoffers, namelijk vrouwen en meisjes die getroffen zijn door SGBV. Het merendeel van de HRW-rapporten benoemt SGBV als het kernwapen van de oorlog. In die zin dragen de rapporten duidelijk bij aan wat Autesserre het dominante discours over Congo noemt. Van Woudenberg bevestigt dit in een interview, maar geeft tegelijkertijd aan dat dit een bewuste keuze is geweest:

HRW have long sought to report on as many of the serious crimes as we can, not just sexual violence (...). At the same time, the scale of the sexual violence in Congo was jaw dropping and required specific interventions to draw attention to it and to tackle it.¹⁰¹

Anderzijds kan gesteld worden dat de rapporten geenszins een simplistische weergave zijn van het probleem, iets dat volgens Autesserre de belangrijkste consequentie is van het resonerende narratief. Waar het dominante discours dat Autesserre omschrijft een extensief begrip van SGBV in de weg staat, leiden de HRW-rapporten juist tot een grondige verkenning van SGBV. De rapporten onderzoeken, zoals hierboven uiteengezet, een breed scala aan mogelijke oorzaken van het seksuele geweld en grondstoffen worden in geen enkel rapport als de enige geweldsoorzaak aangedragen. Bovendien wegen de rapporten hoe effectief de voorgaande (aangedragen) oplossingen en interventies zijn geweest, voordat de mensenrechtenorganisatie zelf een advies formuleert. HRW draagt in die zin juist bij aan een meer genuanceerde visie over wat er gaande is in Noord-Kivu.

---

¹⁰⁰ Van Woudenberg en Sawyer, *"You Will be Punished"*, 143; Zie ook een later interview met Anneke Van Woudenberg, afkomstig van Al Jazeera: <https://www.youtube.com/watch?v=3HldBkERU4g>.

¹⁰¹ Van Woudenberg, persoonlijk interview, 16 december 2016.

3. Juridisch discours

Dit laatste hoofdstuk haakt aan op hoofdstuk twee en diens conclusie dat de begrensde focus op seksueel geweld doelbewust is opgenomen in de rapporten van HRW. ‘Drawing [Sexual and Gender-based Violence] out as a separate and serious crime was necessary to help stop it and find some degree of remedy for the victims’, aldus Van Woudenberg.¹⁰² Met de jaren lijken de rapportages over Noord-Kivu een steeds duidelijker standpunt in te nemen over *de wijze waarop* dit geweld gestopt moet worden. Om SGBV te verminderen en op lange termijn te voorkomen zijn er volgens de veldwerkers veranderingen nodig die een cultuur van straffeloosheid tegengaan. Deze opvatting is steeds duidelijker terug te zien in de adviezen van HRW en dit roept de vraag op of hiermee niet een nieuw dominant discours is gecreëerd. Immers, de gelimiteerde politieke oplossing die Autesserre problematiseert, lijkt te zijn ingewisseld voor een juridische variant.

Een tweede discoursanalyse, ditmaal met de focus op hetgeen HRW adviseert als interventiestrategie, behandelt de deelvraag *In hoeverre is er sprake van een dominant discours in de adviezen die HRW heeft geschreven op basis van haar visie op SGBV?* Extra informatie is verkregen via een interview met Anneke Van Woudenberg. Zoals eerder vermeld is zij een van de hoofdauteurs van de rapporten over Noord-Kivu. Sinds 2002 doet Van Woudenberg onderzoek naar Congo en sinds 2014 bekleedt ze de functie van Advocacy Director voor *Human Rights Watch Africa Division*. Met regelmaat verstrekt ze informatie over de benodigde maatregelen in Congo, aan organisaties als de VN Veiligheidsraad en het Britse alsook het Europese parlement.¹⁰³ In het interview benadrukt ze dat HRW ervan overtuigd is dat ‘crimes of such a nature [SGBV] require a strong judicial answer: that is, that those responsible should be held to account’.¹⁰⁴

De ontwikkeling van deze opvatting zal allereerst in kaart worden gebracht. Vervolgens wordt dit juridische discours vergeleken met het politieke discours dat Autesserre problematiseert. Daarbij wordt onderzocht wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen de twee discoursen en in welke mate de focus op jurisprudentie tot dezelfde problemen leidt of kan leiden.

Dominant discours: focus op bewijsmateriaal

Zoals duidelijk gemaakt in het vorige hoofdstuk heeft HRW een breed scala aan mogelijke oplossingen voor het geweld tegen vrouwen en meisjes onderzocht, maar gaandeweg lijkt de nadruk meer en meer te liggen op een noodzakelijk juridisch optreden. In het eerste rapport

---

¹⁰² Van Woudenberg, persoonlijk interview, 16 december 2016.

¹⁰³ Human Rights Watch, ‘Anneke Van Woudenberg: Deputy Director, Africa Division’, <https://www.hrw.org/about/people/anneke-van-woudenberg>.

¹⁰⁴ Van Woudenberg, persoonlijk interview, 16 december 2016.

wordt het zogenaamde ‘klimaat van straffeloosheid’ al als belangrijke factor voor het aanhoudende geweld geduid, maar er is in 2002 geenszins sprake van een uitsluitend juridische focus. HRW adviseert in dit rapport met dezelfde nadruk over financiële en politieke maatregelen.¹⁰⁵

Dit verandert na drie jaar, wanneer HRW in 2005 voor het eerst expliciet advies uitbrengt aan het Internationaal Strafhof (International Criminal Court: ICC). Het advies betreft één aanbevelende zin omtrent het starten van een onderzoek naar oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid die in Noord- en Zuid-Kivu zijn gepleegd.¹⁰⁶ Hoewel het advies nog beknopt is, focust het rapport zich – in tegenstelling tot voorgaande rapporten over Noord-Kivu – volledig op de vraag waarom er een cultuur van straffeloosheid kan heersen in een milieu waar vrouwen en meisjes zo mishandeld worden. Meer dan eens wordt aangekaart dat het Congolese juridische systeem corrupt is en seksueel geweld als oorlogswapen onvoldoende prioriteit geeft.

Tegelijkertijd blijkt uit de rapporten tot aan 2005 dat het vervolgen van mogelijke misdadigers een moeilijk proces is, omdat seksueel geweld niet gerelateerd is aan één militie, aldus HRW. SGBV komt voor onder de RCD,¹⁰⁷ soldaten van de FNL,¹⁰⁸ de Mai-Mai,¹⁰⁹ rebellen van de FDD,¹¹⁰ de FDLR¹¹¹ en ook het Rwandese leger. Ooggetuigen spraken tegen HRW over ‘armed men in uniform’ of ‘men in uniform’, waardoor het vaststellen van misdadige individuen bemoeilijkt werd. Bovendien zijn de uniformen van veel gewapende groeperingen identiek aan elkaar, waardoor ooggetuigenverslagen in de meeste gevallen niet leidden tot het identificeren van hen die zich schuldig hebben gemaakt aan SGBV.¹¹²

Vanaf 2007 geeft HRW specifiek aan welke verdachten het betreft. Indien mogelijk worden er namen en data genoemd, waardoor de rapporten steeds meer uitspraken bevatten zoals ‘being raped by soldiers from the 83rd brigade (...) commanded by Maj. David Rugayi

---

¹⁰⁵ Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 4-7.

¹⁰⁶ Kippenberg, *Seeking justice*, 6.

¹⁰⁷ RCD staat voor *Rally for Congolese Democracy* en is een vroegere rebellenbeweging die in 2003 is omgevormd tot politieke partij. De RCD is voornamelijk actief in de oostelijke regio van Congo en wordt bijgestaan door de Rwandese regering.

¹⁰⁸ FNL staat voor *Forces nationales de libération*, voorheen *Party for the Liberation of the Hutu People* (bekend als PALIPEHUTU), en is een politieke partij en rebellenbeweging in Burundi die ten tijde van de Tweede Congolese Oorlog (1998-2003) naast het Congolese leger, *Army for the Liberation of Rwanda* en de Mai-Mai vocht.

¹⁰⁹ De Mai Mai-milities zijn lokale defensie groepen, veelal georganiseerd op etnische grondslag. Deze groepen vochten vroeger zij aan zij met het regeringsleger tegen de zogenaamde ‘buitenlandse indringers’, met inbegrip van de CNDP en andere door Rwanda gesteunde rebellenbewegingen. In 2009 waren er ongeveer 22 Mai Mai groepen, sterk variërend in grootte en effectiviteit, zowel in Noord- en Zuid-Kivu.

¹¹⁰ FDD staat voor *Forces for the Defense of Democracy* en is een Burundese Hutu-rebellengroep, die een dominante aanwezigheid hebben in het oosten van Congo, met name in Zuid-Kivu en Katanga provincies.

¹¹¹ FDLR staat voor *Forces démocratiques de libération du Rwanda* en is een Rwandese rebellenbeweging bestaande uit gevluchte Hutu's.

¹¹² Kippenberg en Csete, *The war within the war*, 25.

(...) near the village of Kibirizi, Masisi territory'¹¹³; 'most of the rapes were committed by troops who at the time were under the command of Laurent Nkunda'¹¹⁴; 'they had pink armbands and were from the Bravo brigade'¹¹⁵; FDLR combatants have committed crimes of sexual violence'¹¹⁶; 'committed by soldiers of the government army'¹¹⁷; of nog explicieter: 'on December 27, 2006 (...) there was a piece of wood inserted into her vagina'.¹¹⁸ Waar de rapporten in de eerste jaren vooral de ernst van de situatie duiden en middels schokkende anekdotes en citaten SGBV op de agenda van gerechtshoven probeerden te krijgen, zijn de rapporten na 2005 een stuk specifieker en lijken citaten zoals hierboven een publieke operatie van wat men noemt 'naming and shaming'. Misstanden worden publiekelijk aan de kaak gesteld, waarbij betrokken personen en groeperingen bekend worden gemaakt en hun handelingen worden afgekeurd.

In 2009 werpt HRW haar eigen rapporten op als gerechtelijk bewijsmateriaal.¹¹⁹ De NGO stelt dat 'Human Rights Watch researchers were direct witnesses' en de twee rapporten bevatten een hoog aantal empirische gegevens omtrent welke daders welk misdrijf op welk moment tegen wie hebben gepleegd.¹²⁰ Zo zijn er in het rapport "*You Will Be Punished*" twee bijlagen opgenomen waarin voorvallen van verkrachtingen in Noord- en Zuid-Kivu tussen januari en oktober 2009 schematisch zijn weergegeven.¹²¹ HRW verklaart alleen voorvallen te hebben opgenomen van slachtoffers die in staat waren de misdadigers ondubbelzinnig te identificeren. Bovendien zijn de rapporten, in tegenstelling tot voorgaande jaren, niet enkel gebaseerd op interviews, maar ook op 'objectief' bewijsmateriaal:

Evidence of their brutal strategy was clear in letters from FDLR commanders, public meetings, oral threats to individuals, and written messages left on footpaths, many of which Human Rights Watch has collected.¹²²

Kortom, een tweede discoursanalyse toont dat HRW steeds meer onomstootbaar bewijsmateriaal is gaan verzamelen, om daarmee schuldigen terecht te stellen. Hoewel in het vorige hoofdstuk duidelijk werd dat HRW geen beperkende visie heeft op de oorzaken van SGBV, lijkt de focus op een juridische respons wel een discours te vormen dat steeds minder ruimte laat voor andere oplossingen. Autesserre kaart hieromtrent aan dat vrijwel alle

---

¹¹³ Van Woudenberg, *Renewed Crisis in North Kivu Languages*, 35.

¹¹⁴ Ibidem, 35.

¹¹⁵ Ibidem, 36.

¹¹⁶ Ibidem, 39.

¹¹⁷ Ibidem, 44.

¹¹⁸ Ibidem, 40.

¹¹⁹ Van Woudenberg en Sawyer, "*You Will be Punished*", 24.

¹²⁰ Ibidem, 108.

¹²¹ Ibidem, 167-177.

¹²² Ibidem, 12.

intervenierende partijen die in het verleden actief zijn geweest in Congo geen oplossing hebben gezocht voor de verschillende factoren die SGBV veroorzaken, maar slechts gefocust hebben op een versterking van de staat in het oosten van Congo.¹²³ Dit zou de enige effectieve methode zijn om SGBV te verminderen. Hoewel vanuit een andere invalshoek, formuleert ook HRW in haar rapporten een eenzijdige oplossing voor SGBV. In die zin is er inderdaad sprake van een dominant discours.

Genuanceerd discours: HRW en Autesserre gelijkgestemd

Anderzijds is het belangrijk op te merken dat Autesserre's kritiekpunt niet slechts betrekking heeft op de kortzichtigheid van een eenzijdige benadering. Het gaat haar vooral om de consequenties. Het opbouwen van een falende staat in Congo heeft een averechts effect gehad omdat intervenierende partijen voorbij zijn gegaan aan het feit dat veel mensenrechtenschendingen juist zijn gepleegd door staatsambtenaren, zoals militairen en politieagenten, aldus Autesserre.¹²⁴ Het versterken van de staat resulteerde slechts in het verruilen van de ene groep misdadigers (Congolesische en buitenlandse rebelligroeperingen) voor de andere (Congolesische overheidsinstanties en nationale veiligheidsdiensten).¹²⁵ Die ongezonde ontwikkeling, waarin de macht van corrupte en gewelddadige personen wordt uitgebreid, is exact hetgeen HRW aan de kaak stelt.¹²⁶ De NGO ziet een groot probleem in het feit dat de Congolesische overheid tot noch toe de cultuur van straffeloosheid niet heeft kunnen of willen beëindigen en zich bovendien zelf schuldig maakt aan SGBV.¹²⁷ De juridische doelstelling van HRW is een weloverwogen besluit geweest, vergelijkbaar met de keus voor een focus op slachtoffers van seksueel geweld:

While there are undoubtedly many factors that influence the resumption of [Sexual and Gender-based Violence], and we do not assert that impunity is the sole causal factor, Human Rights Watch research shows that the impact of justice is too often undervalued when weighing objectives in resolving a conflict.¹²⁸

---

¹²³ Séverine, 'Dangerous tales', 17.

¹²⁴ Ibidem, 18; Autesserre levert kritiek op het discours dat door intervenierende partijen wordt gebezigd, waarin geen notie wordt gemaakt van de mensenrechtenschendingen die staatsambtenaren plegen. Het is goed hier te vermelden dat Autesserre op dit punt geen nieuw fenomeen aankaart. Het raamwerk van de staat is al vanaf Kongo-Vrijstaat omlijst met misdaad, waarin ook seksueel geweld plaatsvond. Dit raamwerk werd 'opgezet door Koning Leopold, uitgewerkt door de Belgen, uitgebuit door Mobutu en de Verenigde Staten, gemanipuleerd door Rwanda en Uganda en uitgebaat door internationale bedrijven', aldus historicus en jurist Thijs Bouwknecht (10 januari 2017, Utrecht).

¹²⁵ Séverine, 'Dangerous tales', 19.

¹²⁶ Darehshori, *Selling justice short*, 35.

¹²⁷ Ibidem, 46.

¹²⁸ Ibidem, 3.

De rapporten verantwoorden deze keus door te stellen dat het seksuele geweld dat nu vanzelfsprekend is nooit denormaliseert zolang het plaatsvindt in een cultuur van straffeloosheid.¹²⁹ Darehshori is van mening dat het achtervolgen en berechten van misdadigers op lokaal niveau leidt tot een bewustwording van de internationale mensenrechten.¹³⁰ Een toenemend bewustzijn over het feit dat het ICC seksueel geweld als strafbaar crimineel gedrag bestempelt zou tot gedragsverandering in Noord-Kivu leiden, simpelweg door de angst voor achtervolging.¹³¹ Tot slot stelt HRW dat politieke, economische of culturele veranderingen op lange termijn geen veilige omgeving creëren zolang er sprake is van een klimaat van straffeloosheid. Wanneer daders vrijuit gaan, blijven slachtoffers van SGBV kwetsbaar, aldus Darehshori.¹³²

Hieruit kan worden opgemaakt dat het misplaatst is de focus op jurisprudentie gelijk te stellen aan het dominante politieke discours dat Autesserre bekritiseert. Zoals genoemd draagt HRW allesbehalve bij aan het bekrachtigen van misdadige personen - het grootste gevaar waar Autesserre voor waarschuwt. Integendeel, mede door HRW-rapporten is in de afgelopen jaren een aantal invloedrijke Congolese verdachten aangeklaagd bij het ICC voor SGBV. Zo documenteert HRW al jaren over de wreedheden van de voormalige Congolese generaal Bosco Ntaganda en zijn troepen, die zich schuldig zouden hebben gemaakt aan onder andere seksueel geweld en de gedwongen rekrutering van kinderen.¹³³ In september 2015 is Ntaganda gearresteerd en momenteel staat hij terecht in het ICC, waar Van Woudenberg als expert-getuige heeft opgetreden.¹³⁴ Net als in het proces tegen Ntaganda, heeft HRW een belangrijke rol gehad in het blootleggen van strafbare activiteiten, gepleegd door voormalig Congolees vicepresident Jean-Pierre Bemba - over wie HRW sinds 2005 rapporteert.¹³⁵ Bemba is op 21 maart 2016 veroordeeld tot 18 jaar celstraf, hetgeen de hoogste straf is die het ICC tot nog toe heeft opgelegd en tevens de eerste veroordeling is wegens SGBV, gepleegd in de Centraal Afrikaanse Republiek.¹³⁶

---

¹²⁹ Darehshori, *Selling justice short*, 43-50.

¹³⁰ Ibidem, 43-44.

¹³¹ Ibidem, 7.

¹³² Ibidem, 50-52.

¹³³ HRW, 'ICC: Trial of Bosco Ntaganda for alleged crimes in the Democratic Republic of Congo' (versie 27 augustus 2015) <https://www.hrw.org/news/2015/08/27/icc-trial-bosco-ntaganda-alleged-crimes-democratic-republic-congo> (29 december 2016) ; het eerste HRW-rapport waarin de misdaden van Ntaganda aan het licht worden gebracht is *Renewed Crisis in North Kivu Languages* (2007) 65.

¹³⁴ In haar verklaring gaf ze informatie over de methodologie die HRW hanteert. Daarnaast lichtte ze haar eigen onderzoeken in Congo toe. Deze onderzoeken bevatten informatie over het gewapende conflict in Ituri, tussen juli 2002 en december 2004. In haar verklaring gaf Van Woudenberg tevens interviews met slachtoffers van seksueel geweld prijs, alsook gesprekken met de rebellenleiders Lubanga en Ntaganda ; Wakabi, Wairagala, 'Human Rights Watch Official Testifies in Ntaganda's ICC Trial' (23 juni 2016) <https://www.ijmonitor.org/2016/06/human-rights-watch-official-testifies-in-ntagandas-icc-trial/> (31 december 2016).

¹³⁵ Het eerste HRW-rapport waarin de misdaden van Bemba aan het licht worden gebracht is *Seeking justice* (2005) 30.

¹³⁶ International Criminal Court, *In the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* (Case No ICC-01/05-01/08; Den Haag, 21 maart 2016), para 752, 364.

In antwoord op de deelvraag van dit hoofdstuk kan dus gesteld worden dat er inderdaad een duidelijk dominant discours bestaat in de rapporten van HRW wanneer er geschreven wordt over een adequaat optreden tegen SGBV. Echter, in tegenstelling tot de gevolgen van een sterk politiek gekleurde respons op seksueel geweld, leidt een juridische ingrijpen tot het buitenspel zetten van invloedrijke personen die (mede)verantwoordelijk zijn voor het alomtegenwoordige seksuele geweld in Congo. De nauwe focus van HRW op jurisprudentie is daarmee deel van de oplossing voor het probleem dat Autesserre aansnijdt. De reacties op deze strategie zijn dan ook lovend. De veroordeling van Bemba is bestempeld als ‘landmark judgment’ en ‘the ICC’s greatest success to date’.¹³⁷ In lijn met de opvatting van HRW, stelt ook de aanklager in de Bemba-rechtszaak, Fatou Bensouda, dat het vonnis een succesvolle bijdrage is aan de strijd van slachtoffers van seksueel geweld:

This case is noteworthy in that it has highlighted the critical need to eradicate sexual and gender-based crimes as weapons of war in conflict by holding accountable those who fail to exercise their duties and responsibilities that their status as commanders and leaders entail.¹³⁸

Conclusie

Uit de bovenstaande analyse kan geconcludeerd worden dat de juridische benadering van HRW een positieve uitwerking heeft gehad op Noord-Kivu. Immers, de beschouwing van seksueel geweld als ‘acceptabel’ of zelfs als ‘normaal’ is ontkracht, doordat toonaangevende misdadigers (die voorheen ongehinderd en ongestraft seksueel geweld pleegden) onder invloed van de HRW-rapporten voor het gerechtshof zijn verschenen. Bovendien is het geen onlogische gedachte dat het berechten van de kopstukken in de ketens van het seksuele geweld, angst aanwakkert bij andere Congolese mannen en hen waarschuwt voor de juridische implicaties van schuld aan SGBV. Om deze redenen kan het strafrecht een preventieve werking hebben, aldus Bensouda. Haar persverklaring sluit ze daarom af met de woorden: ‘Today is an important day for international criminal justice’.¹³⁹

---

¹³⁷ Zie bijvoorbeeld: Seils, Paul, ‘Bemba’s 18-Year Jail Sentence Is ICC’s Warning to Military Leaders About Sexual Violence’ (versie 23 juni 2016) http://www.huffingtonpost.com/paul-seils/bembas-18-year-jail-sente_b_10620010.html (19 november 2016) ; Iordache, Anca en Aaron Matta, ‘Jean-Pierre Bemba Decision: Landmark Judgment at the ICC’ (versie 22 maart 2016) <http://www.thehagueinstituteofglobaljustice.org/latest-insights/latest-insights/commentary/jean-pierre-bemba-decision-landmark-judgment-at-the-icc/> (19 december 2016).

¹³⁸ International Criminal Court, ‘Bemba case: ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, statement 21 March 2016’ (versie 21 maart 2016) <https://www.youtube.com/watch?v=xYsMn6Y5bag> (19 december 2016) 3:01-3:23.

¹³⁹ International Criminal Court, ‘Bemba case: ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, statement 21 March 2016’ (versie 21 maart 2016) <https://www.youtube.com/watch?v=xYsMn6Y5bag> (19 december 2016) 5:02-5:10.

Echter, op deze plek is het goed een nieuwe discussie op te werpen, want hoewel de consequenties van een juridische focus in het publieke alsook in het academische debat tot nog toe hoofdzakelijk als succesvol zijn bestempeld, is het opvallend dat dit succes met name gemeten is aan westerse overtuigingen. Onmiskenbaar zijn de rechtszaken succesvol geweest in het terechtstellen van individuele toonaangevende misdadigers en bekrachtigen de geslaagde rechtszaken de positie van het ICC als gezaghebbende actor in de internationale betrekkingen.¹⁴⁰ De vraag is echter of de juridische successen ook verschil maken voor de kwetsbare slachtoffers van seksueel geweld in Congo - degenen om wie het uiteindelijk te doen is. Immers, het berechten van figuren zoals Bemba is een eerste stap naar gerechtigheid in de lokale Congolese gemeenschap, maar staat er niet gelijk aan.

Stern en Baaz stellen dat '[s]oldiers' stronger fears and greater awareness of the potential legal repercussions of rape is not necessarily evidence of the effectiveness of punishment as a preventive measure'.¹⁴¹ Uit interviews die de onderzoekers met Congolese soldaten hielden, blijkt dat de rechtszaken in Den Haag tegen de "grote mannen" voor de meesten een ver-van-mijn-bed-show is. De soldaten erkennen het belang van het beëindigen van de cultuur van straffeloosheid, maar dragen hiervoor zelf 'public shaming' als oplossing aan, waarbij misdadigers in de lokale gemeenschap ter verantwoording worden geroepen.¹⁴² Wanneer hele milities nog straffeloos door kunnen gaan met het plegen van seksueel geweld, zullen slachtoffers van SGBV op lokaal niveau geen enkel verschil merken of een individu wel of niet berecht is in Den Haag, aldus Stern en Baaz.¹⁴³

De bovenstaande argumenten pleiten niet zozeer voor een revisie van het juridische discours van HRW, maar voor een herziening van hetgeen tot nu toe als succesvol is bestempeld, namelijk de veroordeling van invloedrijke misdadigers van seksueel geweld. Daarin ligt het gevaar dat het juridische discours van HRW zich beperkt tot een focus op de straffeloosheid van de meest invloedrijke mannen, maar voorbij gaat aan het belang van zaken zoals rechtspraak op lokaal niveau;¹⁴⁴ het aanpakken van corruptie; herziening van wat men noemt 'militarised ideas of masculinity'¹⁴⁵; het creëren van een effectief militair rechtssysteem; leiderschapstrainingen en bovendien intensief onderzoek naar het effect van rechtszaken zoals die van Ntaganda en Bemba op de Congolese gemeenschappen. In het licht

---

¹⁴⁰ Wegens gebrek aan ruimte zal deze scriptie het volgende slechts aanstippen en in de verdere conclusie niet behandelen: het blijft echter opvallend dat reacties als 'the greatest success to date' een zogenaamde rangorde maken in de vonnissen van het ICC en daarmee ook in het lijden. Waarom is de veroordeling van Bemba wegens SGBV een groter succes dan de veroordeling van Katanga wegens een massamoord? Het lijkt alsof journalisten andere ernstige mensenrechtenschendingen in de schaduw zetten van het dominante discours (over SGBV) dat zij hebben overgenomen.

¹⁴¹ Baaz en Stern, *The Complexity of Violence*, 39.

¹⁴² Ibidem, 38.

¹⁴³ Ibidem, 38.

¹⁴⁴ Bijvoorbeeld het belang van publieke schandstraffen: hetgeen Congolezen zelf noemden in de interviews met Stern en Baaz, zoals eerder genoemd in deze conclusie.

¹⁴⁵ Baaz en Stern, *The Complexity of Violence*, 57.

van de bovenstaande aanmerkingen is het wenselijk de juridische focus van HRW te verbreden en de succesvolle processen te zien als een eerste stap, die nu moet worden doorgezet op lokaal niveau.

Conclusie

De voorgaande hoofdstukken leiden tot een antwoord op de hoofdvraag van deze scriptie, die luidt: *Op welke manier is SGBV benaderd door de mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch en opgenomen in hun rapporten over Noord-Kivu vanaf 2002-2009?*

Uit het eerste hoofdstuk blijkt dat door de conceptualisering van SGBV als een ‘weapon of war’ HRW heeft kunnen breken met de deterministische opvatting over seksueel geweld als iets dat tragisch doch onveranderlijk is, omdat het nou eenmaal een neveneffect van de Afrikaanse cultuur of van conflict zou zijn. Seksueel geweld wordt vanaf de jaren negentig van de twintigste eeuw beschouwd als ernstige mensenrechtenschending. Dit hoofdstuk eindigt met een kritisch noot van Autesserre. Binnen de historiografische kaders van het denken en schrijven over SGBV, zwengelde zij in 2012 een nieuw debat aan met de stelling dat organisaties zoals HRW seksueel geweld met teveel nadruk hebben opgenomen in hun rapporten. Het is echter opvallend dat Autesserre geen analyse geeft van zo een dominant discours.

Hoewel Autesserre stelt dat de focus op SGBV leidt tot stereotyperingen die andere oorzaken, gevolgen en oplossingen van het conflict in Congo onbesproken laten en een grondig begrip van SGBV belemmeren, blijkt uit het tweede hoofdstuk dat het in het geval van HRW een stuk genuanceerder ligt. De discoursanalyse toont dat HRW enerzijds bijdraagt aan het dominante narratief over SGBV in Congo, door hoofdzakelijk te rapporteren over het geweld tegen vrouwen en meisjes. Hoewel het wenselijk zou zijn dat de mensenrechtenorganisatie meer aandacht zou schenken aan mannelijke slachtoffers van SGBV, verklaart HRW dat door gebrek aan getuigenissen dit voor hen bemoeilijkt wordt. De focus op vrouwelijke slachtoffers komt dus meer voort uit onmacht dan uit onwil of onwetendheid. Daarnaast toont de discoursanalyse dat de focus op SGBV niet gebaseerd is op de stereotypering van natuurlijke bronnen als conflictoorzaak. De rapporten geven een diepgaande analyse van het hoe, wat en waarom van seksueel geweld, waarbij aandacht wordt geschonken aan de relatie tussen SGBV en andere vormen en oorzaken van geweld.

Wanneer het gaat om de adviezen die HRW op basis van de bovenstaande benadering heeft opgenomen in haar rapporten, blijkt uit de discoursanalyse van hoofdstuk drie dat een juridische oplossingsstrategie steeds dominanter aanwezig is. Op het eerste gezicht lijkt HRW het eenzijdige politieke discours waar Autesserre voor waarschuwt, te vervangen door een juridische variant. De adviezen die HRW tussen 2002 en 2009 schreef hebben echter niet dezelfde gevreesde uitwerking als de politieke oplossing, waarbij misdadige personen worden versterkt. Immers, uit hoofdstuk drie blijkt dat HRW en Autesserre seksueel geweld vanuit dezelfde overtuiging benaderen: schuldige personen moeten berecht worden. HRW erkent dat ze met het juridische discours andere oplossingsstrategieën links laat liggen. Dit is een

bewuste keuze, omdat het tenietdoen van straffeloosheid volgens HRW belangrijker en doeltreffender is dan economische, politieke of culturele veranderingen. Een juridische benadering betekent dus met name dat HRW primair bronmateriaal verzamelt en opwerpt als bewijsmateriaal in rechtszaken tegen mogelijke Congolese misdadigers. Op die manier kunnen de rapporten een belangrijke rol spelen in het berechten van Congolezen, zoals Ntaganda en Bemba. Hoewel deze benadering meer dan eens als succesvol is bestempeld, stelt het laatste hoofdstuk dat de lovende reacties voort lijken te komen uit westerse maatstaven. Het gevaar van een te nauw juridisch discours is dat er voorbij wordt gegaan aan de nodige veranderingen voor de lokale bevolking. Immers, ‘succesvol’ zou veranderingen op lokaal niveau moeten betekenen en die worden op lange termijn niet bereikt door een ver-van-mijn-bed-show.

Zonder af te doen aan het belang van een organisatie die intensief onderzoek doet naar mensenrechtenschendingen op lokaal niveau en op basis daarvan belangrijke oorzaken van geweld ontmaskert, waarschuwt deze scriptie voor een te vluchtig successtempel op het werk van HRW. Het is belangrijk verder onderzoek te doen naar de effecten op lokaal niveau van eerdergenoemde rechtszaken. Alleen via deze weg kan men onderschrijven of de rechtszaken het gewenste effect hebben op daders die afgeschrikt zouden moeten worden. Bovendien zou het interessant zijn verder onderzoek te doen naar wat de lokale bevolking, mannen zowel als vrouwen, noodzakelijk acht in de strijd tegen SGBV en wat zij als oorzaak van seksueel geweld aanduiden.

De uitkomsten van bovengenoemde (soortgelijke) onderzoeken, zouden een passende basis zijn voor een nieuw academisch debat omtrent de juiste benadering van SGBV. Tot slot zou verder onderzoek niet slechts relevant zijn voor de aanhoudende conflictsituatie in Congo – het gebied dat in deze scriptie centraal staat –, maar tevens voor de vele andere conflicten en post-conflict situaties waarin seksueel geweld tot op de dag vandaag plaatsvindt.

Literatuurlijst

Bronnen

Baldo, Suliman, *War Crimes in Kisangani: The Response of Rwandan-backed Rebels to the May 2002 Mutiny*, Human Rights Watch (2002).

Darehshori, Sara, *Selling justice short: why accountability matters for peace*, Human Rights Watch (2009).

Dorothy, Thomas, *Criminal injustice: Violence against women in Brazil*, Human Rights Watch (1991).

Human Security Report Project (HSRP), *Human Security Report 2012* (Vancouver, 2012).

International Criminal Court, *In the Case of the Prosecutor v. Jean-Pierre Bemba Gombo* (Case No ICC-01/05-01/08; Den Haag, 21 maart 2016), para 752.

International Criminal Tribunal for Rwanda, *Prosecutor v. Jean Paul Akayesu: Judgement* (Case No 96-4; Arusha, 2 September 2001).

Kippenberg, Juliane en Joanne Csete, *The war within the war: sexual violence against women and girls in Eastern Congo*, Human Rights Watch (2002).

Kippenberg, Juliane, *Seeking justice: the prosecution of sexual violence in the Congo war*, Human Rights Watch (2005).

Kippenberg, Julianne, *Soldiers Who Rape, Commanders Who Condone*, Human Rights Watch (2009).

Longman, Timothy Paul en Janet Fleischman, *Zaire: Forced to Flee: Violence Against the Tutsis in Zaire*, Human Rights Watch (1996).

Nowrojee, Binaifer, *Shattered Lives: Sexual Violence during the Rwandan Genocide and its Aftermath*, Human Rights Watch (1996).

Singh, Param-Preet, Elizabeth Evenson en Elise Keppler, *Courting History: The Landmark International Criminal Court's First Years*, Human Rights Watch (2008).

Strauss, Karen, *Democratic Republic of Congo: Civilians Attacked in North Kivu*, Human Rights Watch (2005).

United Nations Security Council (UNSC), *Resolution 1325* (UN-doc. S/RES/1325; 31 oktober 2000).

Van Woudenberg, Anneke, *Renewed Crisis in North Kivu Languages*, Human Rights Watch (2007).

Van Woudenberg, Anneke en Ida Sawyer, *"You Will be Punished": Attacks on Civilians in Eastern Congo*, Human Rights Watch (2009).

Literatuur

Albutt, Katherine, Jocelyn Kelly, Justin Kabanga en Michael VanRooyen, 'Stigmatisation and rejection of survivors of sexual violence in eastern Democratic Republic of the Congo', *Disasters* (2016).

Autesserre, Séverine, 'Dangerous tales: Dominant narratives on the Congo and their unintended consequences', *African Affairs* (2012).

Autesserre, Séverine, *The Trouble with the Congo: Local violence and the failure of international Peacebuilding* (Cambridge University Press, 2010).

Bartels, Susan A., Jennifer A. Scott, Denis Mukwege, Robert I. Lipton, Michael J. VanRooyen, and Jennifer Leaning, 'Patterns of sexual violence in Eastern Democratic Republic of Congo: reports from survivors presenting to Panzi Hospital in 2006', *Conflict and Health*, vol. 4, nr. 1 (2010).

Bolseth, Cathrine Kleppe, *The Democratic Republic of Congo conceptualized as "The Rape Capital of the World": a discourse analysis* (Oslo, 2013).

Butler, Judith, *Excitable speech: A politics of the performative* (1997).

Dunn, Kevin, *Imagining the Congo: The International Relations of Identity* (New York 2003).

Eriksson Baaz, Maria en Maria Stern, *The Complexity of Violence: A critical analysis of sexual violence in the Democratic Republic of Congo (DRC)* (Sida: The Nordic Africa Institute, 2010).

Foucault, Michel, *L'ordre du discours* (Parijs, 1971).

Hoffman, Danny, 'The civilian target in Sierra Leone and Liberia: Political power, military strategy, and humanitarian intervention', *African Affairs* vol. 103, nr. 411 (2004).

Johnson, Kirsten (red.), 'Association of sexual violence and human rights violations with physical and mental health in territories of the Eastern Democratic Republic of the Congo', *Jama* 304, nr. 5.

Kelly, Jocelyn (red.), '“If your husband doesn't humiliate you, other people won't”: gendered attitudes towards sexual violence in eastern Democratic Republic of Congo', *Global Public Health* 7.3 (2012).

Prunier, Gérard, *Africa's World War: Congo, the Rwandan Genocide, and the Making of Continental Catastrophe* (Oxford, 2009).

Reyntjens, Filip, *The great African war: Congo and regional geopolitics, 1996-2006* (Cambridge, 2009).

Stearns, Jason, *Dancing in the glory of monsters: The collapse of the Congo and the great war of Africa* (Public Affairs, 2012).

Trefon, Theodore, *Congo Masquerade: The political culture of aid inefficiency and reform failure* (Zed Books, 2011).

Tutu, Desmond, 'Healing a nation.', *Index on Censorship* 25, nr. 5 (1996).

Van den Berg, Harry, 'Discoursanalyse' *KWALON*, vol. 9, nr. 2 (2004).

Online publicaties

Adichie, Chimamanda Ngozi, 'The danger of a single story', http://www.ted.com/talks/chimamanda_adichie_the_danger_of_a_single_story, (10 oktober 2016).

Baker, Arun, 'The Secret War Crime: the most shameful consequence of conflict comes out into the open', Time Magazine, <http://time.com/war-and-rape/> (2 november 2016).

BBC, 'UN official calls DR Congo 'rape capital of the world'', <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8650112.stm> (21 oktober 2016).

Berwouts, Kris, 'Kivu: een lappendeken van gewapende groepen', <http://www.mo.be/artikel/kivu-een-lappendeken-van-gewapende-groepen> (2 november 2016).

Berwouts, Kris, 'Is Congo op weg naar een nieuwe cyclus van geweld?', <http://www.mo.be/analyse/congo-op-weg-naar-een-nieuwe-cyclus-van-geweld> (9 januari 2017).

Darehshori, Sara, 'The Uncondemned, Sara Darehshori', <http://www.theuncondemned.com/sara-darehshori> (3 oktober 2016).

Gettleman, Jeffrey, 'Rape Epidemic Raises Trauma of Congo War', <http://www.nytimes.com/2007/10/07/world/africa/07congo.html> (25 december 2016).

Greenberg, James, 'The Greatest Silence: Rape in the Congo', <http://www.hollywoodreporter.com/review/greatest-silence-rape-congo-125744> (25 december 2016).

Human Rights Watch, 'About Our Research', <https://www.hrw.org/about-our-research> (10 oktober 2016).

Human Rights Watch, 'About Us', <https://www.hrw.org/about> (9 januari 2016).

Human Rights Watch, 'Anneke Van Woudenberg: Deputy Director, Africa Division', <https://www.hrw.org/about/people/anneke-van-woudenberg>.

Human Rights Watch, 'Democratic Republic Congo', <https://www.hrw.org/world-report/2010/country-chapters/democratic-republic-congo> (3 januari 2016).

HRW, 'ICC: Trial of Bosco Ntaganda for alleged crimes in the Democratic Republic of Congo', <https://www.hrw.org/news/2015/08/27/icc-trial-bosco-ntaganda-alleged-crimes-democratic-republic-congo> (29 december 2016).

International Criminal Court, 'Bemba case: ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, statement 21 March 2016', <https://www.youtube.com/watch?v=xYsMn6Y5bag> (19 december 2016).

International Crisis Group, 'Congo: Bringing Peace to North Kivu', <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/congo-bringing-peace-north-kivu> (2 december 2016).

Iordache, Anca en Aaron Matta, 'Jean-Pierre Bemba Decision: Landmark Judgment at the ICC', <http://www.thehagueinstituteforglobaljustice.org/latest-insights/latest-insights/commentary/jean-pierre-bemba-decision-landmark-judgment-at-the-icc/> (19 december 2016).

Kort, Michele, 'A Conversation with Eve Ensler: Femicide in the Congo', <http://www.pbs.org/pov/lumo/eve-ensler/> (3 januari 2017).

Nowrojee, Binaifer, 'The Uncondemned, Binaifer Nowrojee', <http://www.theuncondemned.com/binaifer-nowrojee/> (3 oktober 2016).

Nsayi, Nadia, 'Opbouw van vrede in Oost-Congo', <http://www.mo.be/artikel/opbouw-van-vrede-oost-congo> (20 november 2016).

Seils, Paul, 'Bemba's 18-Year Jail Sentence Is ICC's Warning to Military Leaders About Sexual Violence', http://www.huffingtonpost.com/paul-seils/bembas-18-year-jail-sente_b_10620010.html (19 december 2016).

Van Woudenberg, Anneke, 'Human Rights Watch: 'not surprised' by UN peacekeeper allegations', *Al Jazeera*, <https://www.youtube.com/watch?v=3HldBkERU4g> (11 juni 2015).

Vlassenroot, Koen, 'Het conflict in Oost-Congo verklaard', <http://www.mo.be/artikel/het-conflict-oost-congo-verklaard> (2 november 2016).

Wakabi, Wairagala, 'Human Rights Watch Official Testifies in Ntaganda's ICC Trial', <https://www.ijmonitor.org/2016/06/human-rights-watch-official-testifies-in-ntagandas-icc-trial/> (31 december 2016).

Wanga, Judith, The Guardian, 'Why Congo is the world's most dangerous place for women', <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2010/mar/28/congo-women-danger-war-judith-wanga> (19 oktober 2016).

Interview

Van Woudenberg, Anneke, persoonlijk interview via de mail, 16 december 2016.

